

УДК 339.138:637

Доц. С.В. Васильчак¹, канд. екон. наук – ЛНАВМ
ім. С.З. ім. С.З. Гжицького

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ В ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД

Розглядається суть економічної ефективності та особливості її визначення в молочному скотарстві. Досліджуються зв'язки, які виступають у формах продуктивності і економії стосовно двох її складових – ефектів і затрат. Пропонується схема та етапи оцінки ефективності.

Ключові слова: економічна ефективність, молочне скотарство, ефекти, затрати.

*Doc. S.V. Vasylychak – Lviv National Academy of Veterinary Medicine
named after S.Z. Gzhytskyj*

An essence of economical effectiveness and peculiarities of it determinations in Dairy stock-breeding

The article deals with essence of economical effectiveness and peculiarities of its determination in dairy stock-breeding. It is also investigated the connection, which appear in forms of productivity and economy concerning its two constituent effects and expense. Scheme and the stages of valuation of effectiveness are proposed.

Keywords: economical effectiveness, stock-breeding, effects, expense.

Вступ

Доцільність відкриття певної справи, ведення окремого виробництва безпосередньо визначається його ефективністю. Питання ефективності виробництва є важливим як для кожного окремого підприємства, так і для народного господарства в цілому. Ефективність виробництва – це комплексна, узагальнююча економічна категорія, якісна характеристика якої відбивається насамперед у результативності використання живої і уречевленої у засобах виробництва праці.

Ця проблема належить до серії економічних. У вітчизняній економічній літературі з'ясування "ефективності" як економічної категорії знайшло широке висвітлення. На цій проблемі зосередили свої дослідження вчені: П.Т. Саблук, І.І. Лукінов, Й. Крілек, С.В. Мочерний, П.С. Березівський. При цьому, однак, всі підходи і тривалі дискусії зводяться до визначення суті і видів ефективності залежно від вибраних характеристик, її соціального і економічного змісту, встановлення критерію оцінки ефективності та обґрунтування вибору результату та затрат при її визначенні. Вважаємо, що недостатньо вивченими є питання, що стосуються особливостей її визначення в молочному скотарстві у перехідний період.

Постановка завдання

Мета дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні зв'язків, які виступають у формах продуктивності і економії стосовно двох її складових – ефектів і затрат.

¹ **ВАСИЛЬЧАК Світлана Василівна**, канд. екон. наук, доц. кафедри економіки і організації с.-г. виробництва Львівської національної академії ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького. Адреса: 79038, м. Львів, вул. Медової печери 69/121. Тел. сл.: (0322)78-36-26, 78-36-39

Результати

Ефективність, як зазначає Й. Крілек [4, с.12], пов'язана з цілеспрямованою людською діяльністю, з раціональністю діяльності, тобто з пізнанням, осмисленням, переосмисленням і працею. Тільки цілеспрямована, раціональна праця може бути ефективною, тобто може вести до бажаної мети. У суспільному розумінні ефективним є те, що приносить бажані результати, веде до досягнення цілей всього суспільства або колективів та їх окремих членів. Автор справедливо визначає економічну ефективність як соціально-економічну категорію, пов'язану з розвитком продуктивних сил і характером виробничих відносин, властивих певному способу виробництва. Вони визначають її зміст, цілі і критерії.

Категорія "ефективності" належить до категорій, які в економічних науках є найбільш дискусійними і одночасно найбільш застосовуваними для оцінки процесу господарювання певними суб'єктами ринкової економіки. Тому увага повинна бути приділена з'ясуванню суті ефективності, її основних вимірів і критеріїв, попередньої класифікації чинників, які визначають ефективність функціонування підприємства чи галузі.

Прийняття певних рішень і організація діяльності підприємства в умовах ринкової економіки вимагає застосування певних правил, принципів і засад, що створить можливості для одержання найкращих результатів при закладених умовах діяльності. Раціональність дій, які здійснює підприємство ґрунтується чи принаймні повинно ґрунтуватися на засаді господарності (чи так званій засаді раціонального господарювання), яке у загальному понятті охоплює дві форми:

- форму продуктивності, яка ґрунтується на досягненні "максимальних" ефектів при стабільних (встановлених) витратах;
- форму економії, що закладає отримання певних ефектів при прагненні до мінімізації величини здійснюваних витрат [8, с.17].

Зв'язки, які виступають в цих формах стосовно двох її складових ефектів і затрат, дають змогу виділити ряд її визначень:

- ефективність становить вираз відношення ефектів до затрат [6, с.17];
- ефективність оцінюється на основі відношення досягнутих результатів до необхідних витрат, здійснених з метою одержання цих результатів [7, с.14].

Проте справедливим видається, що не можна при такому трактуванні повністю упускати таку фундаментальну основу діяльності підприємства як ціль діяльності. Тому ефективність, крім оцінки рівня реалізації засад господарювання (зв'язок ефекти/затрати), повинна охоплювати і оцінку одержаних ефектів й здійснених витрат з метою досягнення цілей діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Схема оцінки ефективності

На основі наведених вище суджень можна виділити два взаємодоповнюючих компоненти ефективності:

- результативність, яка визначає рівень досягнення (реалізації) досягнутих цілей;
- економічність/корисність, які утворюють зв'язки чи відмінності між одержаними ефектами і здійсненими затратами.

Існує два підходи до оцінки ефективного господарювання: цільовий і системний. Представлені трактування потребують ідентифікації етапів оцінки ефективності. У цільовому підході:

- етап 1 – визначення рівня реалізації закладених цілей (результативність);
- етап 2 – визначення рівня використання наявних засобів (продуктивність).

У системному підході:

- етап 1 – визначення здатності до пошуку засобів в оточенні;
- етап 2 – визначення рівня використання наявних засобів (їх загальної придатності для організації).

Відповідно до двох представлених підходів можуть бути запропоновані і різні критерії оцінки ефективності:

Цільовий підхід передбачає використання таких критеріїв:

- результативність – максимізація одержаних ефектів до закладених цілей;
- раціональність господарювання;
- корисність – максимізація різниці між одержаними доходами і понесеними витратами;
- економічність – оптимізація (раціоналізація) зв'язку між одержаними ефектами і здійсненими затратами.

Системний підхід:

- пошук максимальної (необхідної) кількості засобів в оточенні, оцінених в абсолютних (наприклад у цілій галузі) чи відносних категоріях (частка у стосунку до найбільших чи інших конкурентів);
- зовнішня продуктивність організації (не раціоналізм затрат на трансформацію, що зумовило витрату енергії на виході з системи порівняно з енергією на вході до системи).

Таким чином, ефективність має двоякий характер і охоплює два основних виміри:

- ринковий вимір ефективності;
- економічний вимір ефективності.

Ринковий вимір ефективності знаходить відображення у формуванні оптимальної структури доданої для клієнта вартості, виміром якої є різниця між пов'язаними користями (придатністю) у процесі споживання (використання, володіння) певного товару і затратами на його покупку (орієнтація на клієнта) [3, с.29-32]. У той же час економічний вимір ефективності пов'язаний з встановленням оптимальної (раціональної) структури дій і затрат у процесі створення доданої вартості (орієнтація на затрати) [3, с.29-32].

Дещо подібний підхід, але виходячи з традицій "радянської економічної школи" пропонує П. Березівський, який відповідно до відібраних принципів класифікації виділяє такі види ефективності:

- залежно від виду – технологічна, економічна, соціальна, екологічна і енергетична;
- за стадіями процесу відтворення – соціальна ефективність, ефективність виробництва, розподілу і споживання;

- за факторами виробничого процесу – ефективність капітальних вкладень, виробничих фондів, трудових ресурсів, земельних фондів;
- за галузями економічної діяльності – ефективність розміщення виробництва, спеціалізації, інтенсифікації, управління тощо (С.В. – у сучасних умовах не обхідним видається також врахування ефективності трансформації і реконструкції підприємства);
- за територіальною ознакою – ефективність національної економіки, окремого регіону, області, району тощо;
- за рівнем управління – ефективність галузі, підгалузі, комплексу, підприємства, підрозділу підприємства [1, с.20].

Чинники, які визначають ефективність, можна поділити на окремі групи, беручи до уваги різні критерії. Все наведене вище вказує на багатовимірність та багатоаспектність категорії ефективності.

Визначення економічної ефективності виробництва проводиться за допомогою системи економічних показників. Окремі автори небезпідставно вказують на те, що ці показники характеризують вихід валової продукції, чистої продукції та чистого доходу на одиницю затрат виробничих ресурсів і на одиницю повного обсягу ресурсів, які беруть участь у виробництві.

Мірилом результативності виробництва є сукупність найважливіших економічних показників, які визначають використання матеріальних, фінансових, земельних і трудових ресурсів та критерій ефективності:

- коефіцієнт зростання виробництва товарної і валової продукції, валового і чистого доходів;
- рівень використання сільськогосподарських угідь і, зокрема ріллі;
- фондівдача виробничих фондів;
- продуктивність праці;
- виробництво продукції на одну грошову одиницю виробничих витрат;
- виробництво валової продукції та валового доходу на одну грошову одиницю виробничих ресурсів;
- окупність капітальних вкладень;
- ефективність приведених витрат;
- прибуток на один гектар сільськогосподарських угідь;
- економія основних виробничих фондів, оборотних засобів, матеріальних витрат, живої праці та її оплати;
- критерій економічної ефективності;
- критерій приросту ефективності економічного зростання виробництва чи суспільства.

Додатковими показниками економічної ефективності молочного виробництва є: зниження фондомісткості, матеріаломісткості продукції, повне і раціональне використання засобів праці, продуктивність корів, рівень оплати праці середньорічного працівника, рівень рентабельності, фондова рентабельність, окупність затрат та норма прибутку.

Безпосередньо ефективність молочного скотарства, як галузі тваринництва, вимірюється кількістю виробленої продукції, продуктивністю праці, виходом продукції на одну голову, затратами на виробництво продукції та одержаним прибутком. Передусім доцільно з'ясувати продуктивність тварин, насамперед надій молока на одну корову та вихід приплоду на 100 корів, оцінити зміни у динаміці та визначити залежність обсягів надою молока від продуктивності тварин та їх поголів'я. Особливу увагу треба звертати на фактори, які формують продуктивність тварин. Сюди належать такі основні групи

факторів, які враховують всю їх сукупність: зоотехнічні та організаційні. Безперечно, що основним фактором, який формує продуктивність тварин, є рівень годівлі, тому доцільно оцінити стан кормової бази та можливості її зміцнення. Значна увага повинна бути приділена таким показникам, як витрати кормів на 1 голову та одиницю виробленої продукції, що, з одного боку, має засвідчити рівень годівлі корів, а, з іншого, економію використання кормів. З цих позицій важливим є і показник окупності кормів, як відношення кількості та вартості продукції молочного скотарства до кількості та вартості кормів.

З метою економії витрат і здешевлення продукції, важливе значення для оцінки ефективності галузі набувають показники трудомісткості та собівартості одиниці продукції. Трудомісткість виробництва молока визначається затратами праці на одну голову та продуктивністю тварин, а прибуток від реалізації продукції знаходиться у прямій залежності від кількості реалізованого молока, середньої ціни реалізації, незалежно від каналів, термінів та інших умов, собівартості реалізованої продукції. Собівартість виробництва молока як важливий вартісний результативний показник є складовою продуктивності та затрат виробництва на одну корову.

Висновки

Зведену і порівняльну оцінку діяльності можна одержати тільки тоді, коли поряд з натуральними показниками для характеристики ефективності молочного скотарства, як галузі, застосовують і сукупність вартісних показників, які дають змогу порівняти одержані результати з витратами.

Поряд з тим, як справедливо відзначають окремі автори, усі застосовувані сучасні показники ефективності сільськогосподарського виробництва ґрунтовно були розроблені ще радянською економічною наукою і не пристосовані до реального відображення існуючих економічних процесів [2, с.27]. Зокрема, вони не враховують ринковий підхід щодо оцінки господарювання, мало пристосовані, як і вся система статистичної звітності в Україні, до відображення сільськогосподарських процесів у господарствах населення.

Література

1. **Березівський П.** Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в карпатському регіоні. – Львів: Українські технології, 1998. – 256 с.
2. **Біттер А., Березівський П., Мельник В.** Ефективність сільськогосподарського виробництва і рівень життя сільського населення. – Львів: ЛДАУ, 1997. – 188 с.
3. **Blaik P.** Efektywnose procesow logistycznych w aspekcie strategicznym// Zarzadzanie lancuchem dostaw, LOGISTIGS 98, materially konferencyjne, Katowice, 1998, t.1. P. 31.
4. **Крілек Й.** Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва: Скор. пер. з чес.// Наук. ред. М.М. Масенко. – М.: Економіка, 1981. – 122 с..
5. **Лукінов І.** Концептуальні основи регіональної економічної політики// Економіка України. – 1993, № 1. – С. 3-8.
6. **Melich A.** Efektywnose gospodarowania. Istota – metody – warunki. PWE, Warszawa, 1980. – 17 P.
7. **Pasieczny L., Wieckowski J.** Ekonomia i analiza dzialalnosci przedsiebiorstwa, PWE, Warszawa, 1987. – С. 14.
8. **Podstawy nauki o przedsiebiorstwie** (red.) J. Lichtarski. AE Wroclaw, 1997. – 17 P.
9. **Саблук П.Т., Малік М.Й., Валентинов В.Л.** Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. – К.: IAE, 2002. – 294 с.